

УДК 346.26

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: НАПРЯМИ РЕФОРМИ

О. Покатаєва

Класичний приватний університет (м. Запоріжжя)

Ліцензування підприємницької діяльності: напрями реформи. Визначено сутність ліцензування, як способу легітимації підприємницької діяльності, систематизовано цілі та призначення процесу. Розглянуто правові основи ліцензування, його значення як джерела доходів бюджету, надано оцінку складності як системи. Обґрунтовано напрями реформи дозвільної системи, державного регулювання і нагляду як складових ліцензійної діяльності.

Ключові слова: ліцензування, підприємницька діяльність, реформа

Ліцензування є одним із інструментів державного регулювання економіки. Існуюча система перешкоджає розвитку економіки України, гальмуючи впровадження інновацій та обмежуючи конкуренцію. Ліцензування є одним з методів легітимації підприємницької діяльності, яке встановлення численних вимог регулюючих органів призводить до підвищення цін на продукцію та обмежують її асортимент для споживачів.

Ліцензування являє собою складне багато аспектне соціально-правове явище, котре розглядається з багатьох сторін. У юридичній літературі робилися шляхи щодо пояснення сутності ліцензування як окремого інституту, котрий повинен забезпечити безпеку кожного окремого громадянина, суспільства та держави у цілому [1, 2]. Обґрунтовано висновок про те, що скасування державної реєстрації фізичних осіб - підприємців, на відміну від скасування державної реєстрації юридичних осіб, не є підставою для припинення дії договорів, укладених у процесі підприємницької діяльності, за винятком договорів, предметом яких є виробництво продукції, торгівля товарами, виконання послуг (робіт), які потребують ліцензування, а також зовнішньоекономічних договорів [3]. З економічної точки зору ліцензування є одним із способів поповнення державного бюджету та бюджетів та місцевому рівні. Разом з тим не достатньо дослідженими залишаються питання впливу ліцензування як системи на підприємницьку активність.

Метою статті є обґрунтування напрямів реформи ліцензування у контексті дерегулювання підприємницької діяльності.

На території України вперше було введено термін «ліцензування» з прийняттям у 1991 році Закону України «Про підприємництво» [4] в якому було передбачено ліцензування лише 12 видів діяльності, в основному пов'язаних з обігом наркотичних речовин, ракетною галуззю, криміналістичною або судово-психіатричною діяльністю. Але цей Закон врегулював далеко не всі види підприємницької діяльності, котрі потребували державного втручання, тому з прийняттям Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [5] перелік суб'єктів господарювання, зобов'язаних одержувати ліцензії на право здійснення підприємницької діяльності, значно поширився і складав близько сімдесяти сімох. Згідно з цим законом підлягала ліцензуванню діяльність, пов'язана з виробництвом та реалізацією алкогольних та тютюнових виробів, видобуток дорогоцінних металів, виробництво та ремонт вимірювальних засобів, виготовлення та реалізація ліків, здійснення медичної, юридичної та судово-експертної діяльності, надання освітніх послуг тощо.

Ліцензування має певні цілі, які відображають його сутність та призначення, до яких можна віднести:

- захист вітчизняного ринку, адже іноземцям заборонено зайняття деякими видами діяльності, або українське законодавство зобов'язує здачу певних іспитів для отримання дозволу на ці види діяльності;
- забезпечення високої якості робіт та послуг, продуктів харчування, що значно зменшує ризик отруєння або летального випадку;
- обмеження здійснення підприємницької діяльності. Саме у разі не виконання норм, встановлених законодавством для отримання ліцензії на право здійснення певного виду діяльності, суб'єкту господарювання може бути відмовлено у її наданні, що призведе до неможливості його роботи;
- поповнення Державного бюджету країни (рис. 1), табл. 1, табл. 2.

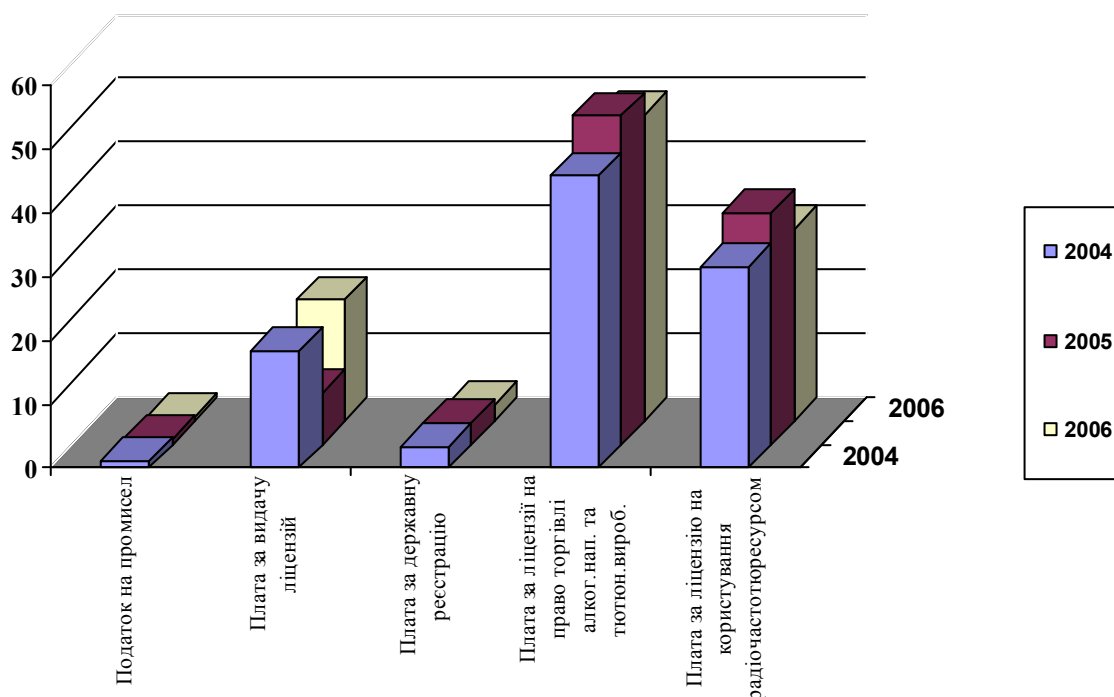

Рис. 1. Питома вага доходів від ліцензування підприємницької діяльності у Державному бюджеті України, в % (побудовано за даними [6])

Взагалі відсоток надходжень у вигляді плати за ліцензії на певні види господарської діяльності у структурі доходів зведеного державного бюджету досить незначний і склав у 2004 році лише 0,7% а за два роки зменшився на 0,1% та склав 0,6%, хоча у грошовому вираженні сума надходжень від надання послуг з ліцензування збільшилася на 480615,1 тис. грн., це є наслідком збільшення загальної кількості доходів бюджету. У структурі надходжень від плати за ліцензії найбільший відсоток належить платі за ліцензії на право здійснення роздрібною торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами: у 2004 році він складав 45,7%, тобто 284237,5 тис. грн., а у 2006 році 47,9%, що дорівнює 528092,9 тис. грн. Досить значне збільшення надходжень від плати за цю ліцензію спостерігалось у 2005 р. і склало 51,4% від загальної кількості – це більше на 5,7% у порівнянні з 2004 р.. Простежується тенденція щодо зменшення надходжень від плати за видачу ліцензії на користування радіочастотним ресурсом на 134485,6 тис. грн., що дорівнює 1,5%. Надходження від податку на промисел дуже неістотні і якщо у 2004 році вони склали лише 1,1% надходжень, то у 2006 р. ще зменшилися на 0,5 і склали лише 0,6%.

Прийняття нового закону на території України щодо ліцензування певних видів господарської діяльності значно розширило коло об'єктів ліцензування, але разом з цим створило велику кількість проблем, бо ліцензування кожного з цих об'єктів потребувало додаткових уточнень, а саме: необхідний перелік документів для подання на отримання ліцензій, виконання певних умов, перелік органів ліцензування і так далі. Саме тому сьогодні

на території України діє понад 400 нормативних актів у галузі ліцензування, які поширюються на більше 100 різновидів підприємницької діяльності. Взагалі Україна посідає 174 місце серед 178 країн світу щодо здійснення процедури пов'язаною з отриманням ліцензії, отже на це у підприємця витрачається в середньому 429 днів, для порівняння: у Кореї – 34 дні, у Фінляндії – 38, у США – 40 [7].

Обмеження підприємницької діяльності дозволяє відфільтрувати ринок від неякісних послуг та низькоякісних товарів, саме тому ліцензування застосовується у багатьох країнах світу, не винятком є і країни СНД. Так, 17 грудня 2003 р. Парламентом Таджикистану було прийнято Закон «Про ліцензування», який передбачав отримання ліцензії на здійснення діяльності, пов'язаної з технічним обслуговуванням та розповсюдженням шифрувальних засобів, виробництво та обслуговування військової техніки, реалізацію нафти, газу, здійснення будівельно-монтажних робіт, надання приватних медичних послуг, виробництво алкогольної та тютюнової продукції. 25 травня 2000 р. прийнято Закон «Про ліцензування окремих видів діяльності» урядом Узбекистану, 31 травня 2001 р. затверджено положення щодо ліцензування урядом Киргизької Республіки, а 13 липня 2001 р. прийнято Закон «Про ліцензування окремих видів діяльності» урядом Російської Федерації.

Керівництво держави розуміє проблеми бізнесу. Про це свідчить прийняття протягом 2005-2007 рр. двох важливих законів: «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [8], дія якого не поширюється на відносини у сфері ліцензування, «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [9]. Проте ці ініціативи дуже повільно втілюються у життя. Так, за свідченням підприємців у різних регіонах України на них і досі вимагають дозволів, які давно втратили свою чинність [10, с.5]. Орган державного нагляду (контролю) визначає у віднесеній до його відання сфері критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від здійснення господарської діяльності. З урахуванням значення прийнятного ризику для життєдіяльності всі суб'єкти господарювання, що підлягають нагляду (контролю), відносяться до одного з трьох ступенів ризику: з високим, середнім та незначним. Залежно від ступеня ризику органом державного нагляду (контролю) визначаються переліки питань для здійснення планових заходів, які затверджуються його наказом.

Висновки

1. Інститут ліцензування на території України існує вже майже вісімнадцять років, за які він перетерпів багато змін та доповнень, пов'язаних із розширенням переліків видів діяльності, які підлягають ліцензуванню. Водночас, у цей період майже у всіх країнах СНД приймаються законодавчі акти щодо ліцензування окремих видів діяльності, які мають багато спільного, адже державному регулюванню в усіх вище названих країнах підлягають фактично одні і ті ж види підприємницької діяльності, а саме, ті, які можуть спричинити шкоду законним правам та інтересам, громадян, шкоду їх здоров'ю або життю, негативно вплинути на обороноздатність країни або спричинити негативний вплив на навколишнє середовище.

2. Крім позитивного впливу ліцензування стає додатковими адміністративними перешкодами і податковим навантаженням для багатьох підприємств, передусім підприємств торгівельної галузі, бо надається ліцензія строком лише на один рік та потребує щоквартальної оплати. Додаткове податкове навантаження призводить до розширення тіньових схем роботи.

3. В основу дерегулювання підприємницької діяльності пропонується покласти перехід до дозвільної системи за заявочним принципом. Для цього потрібно закріпити повний і вичерпний перелік дозволів у єдиному законі, розширити сферу застосування декларативного принципу, встановити єдині принципи для процедур отримання дозволів.

Метою подальших досліджень є удосконалення державного контролю і нагляду на основі ризикоорієнтованого підходу.

1. Гушин А. Лицензирование как институт административного права [Електронний ресурс] / А.Гушин // Каталог статей и учебных пособий "JourClub" – Режим доступу: <<http://www.jourclub.ru/5/299>>.
 2. Куш, Л.І. Господарсько-правове регулювання виробництва та торгівлі лікарськими засобами: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 [Текст] / Л.І. Куш; НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. - Донецьк, 2004. - 20 с.
 3. Коломієць, О.О. Цивільно-правове регулювання діяльності фізичної особи - підприємця: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.03 [Електронний ресурс] / О.О. Коломієць; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького. — К., 2003. — 16 с.
 4. Про підприємництво [Текст]: Закон УРСР від 07.02.1991 № 698-ХІІ (втратив чинність з 01.01.2004 р., крім статті 4, на підставі Кодексу № 436-ІV від 16.01.2003 р.) // Відомості Верховної Ради. - 2003. - № 18, № 19-20, № 21-22. - Ст.144.
 5. Про ліцензування певних видів господарської діяльності [Текст]: Закон України від 1 червня 2000 року N 1775-ІІІ // Відомості Верховної Ради. - 2000. - № 36. - Ст.299.
 6. Бюджет України – 2006 [Електронний ресурс]: Статистичний збірник Міністерства фінансів України. – Режим доступу: <<http://www.minfin.gov.ua/control/uk/archive/docview?typeId=85132>>
 7. Сколотяний Ю. Що не звіт – у нас „незалік” [Електронний ресурс] / Ю. Сколотяний // Дзеркало тижня. – 5 жовтня 2007 року. – № 36(665). – Режим доступу: <<http://www.dt.ua/1000/1550/60645/>>
 8. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 06.09.2005 № 2806-ІV // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2005. - № 48. - Ст.483.
 9. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 5 квітня 2007 р. № 877-V // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2007. - № 29. - Ст.389.
 10. Держава і бізнес: час подолати бар'єри для росту [Електронний ресурс]. – Міжнародна фінансова корпорація, 2007. – 7с. – Режим доступу: <http://www.vlasnasprava.info/ua/information.html?_m=publications&_t=rec&id=9156>.
-

Таблиця 1

Доходи зведеного бюджету

Вид доходів	2004		2005		2006		Відхилення (+;-)	
	Надходження, тис.грн.	у % до загальної кількості надходжень	Надходження, тис.грн.	у % до загальної кількості надходжень	Надходження, тис.грн.	у % до загальної кількості надходжень	Надходження, тис.грн.	у % до загальної кількості надходжень
Всього доходів	91529412,5	100,0	134183217,4	100,0	171811459,0	100,0	+80282046,5	
Плата за ліцензії на певні види господарської діяльності, з них:	621862,1	0,7	742869,3	0,6	1102477,2	0,6	+480615,1	-0,1
– податок на промисел;	7177,0		7045,1		7072,3		+104,7	
– плата за видачу ліцензій та сертифікатів;	113685,8		59782,4		208898,7		+95212,9	
– плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності;	20860,2		25173,0		28026,1		+7165,9	
– плата за ліцензії на право роздрібною торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами;	284237,5		381872,3		528092,9		+243855,4	
– плата за видачу, подовження терміну дії та переоформлення ліцензії на користування радіочастотним ресурсом України;	195901,6		268996,5		330387,2		+134485,6	

Таблиця 2

Доходи зведеного бюджету

Вид доходів	2004		2005		2006		Відхилення (+;-)	
	Надходження, тис.грн.	у % до загальної кількості надходжень	Надходження, тис.грн.	у % до загальної кількості надходжень	Надходження, тис.грн.	у % до загальної кількості надходжень	Надходження, тис.грн.	у % до загальної кількості надходжень
Плата за ліцензії на певні види господарської діяльності, з них:	621862,1	100,0	742869,3	100,0	1102477,2	100,0	+480615,1	100,0
– податок на промисел;	7177,0	1,1	7045,1	0,9	7072,3	0,6	+104,7	-0,5
– плата за видачу ліцензій та сертифікатів;	113685,8	18,3	59782,4	8,1	208898,7	19,0	+95212,9	+0,7
– плата за державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності;	20860,2	3,4	25173,0	3,4	28026,1	2,5	+7165,9	-0,9
– плата за ліцензії на право роздрібною торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами;	284237,5	45,7	381872,3	51,4	528092,9	47,9	+243855,4	+2,2
– плата за видачу, подовження терміну дії та переоформлення ліцензії на користування радіочастотним ресурсом України;	195901,6	31,5	268996,5	36,2	330387,2	30,0	+134485,6	-1,5

Джерело [6]

LICENSING OF ENTERPRISE ACTIVITY: DIRECTIONS OF THE REFORM.**Pokatayeva O.**

The essence of licensing as a method of legitimization of enterprise activity is determined. Purposes and purpose of process are systematized. Legal bases of licensing, its significance as source of incomes of the budget are considered, the estimation of complexity as systems is given. Directions of reform of allowing system, state regulation and supervision as compound licensing are justified.

Key words: licensing, enterprise activity, reform